

Богдан Задорожний

Національний університет «Львівська політехніка»,
асистент кафедри дизайну та основ архітектури
e-mail: bogdan.zadorozhnyy@ukr.net
orcid: 0000-0002-1537-6428

МИСТЕЦТВО ВІТРАЖУ В АРХІТЕКТУРІ ХРАМОВИХ СПОРУД ЛЬВОВА ПЕРІОДУ РЕНЕСАНСУ

© Задорожний Б., 2021

<https://doi.org/10.23939/sa2021.02.038>

У процесі дослідження вітражів в оздобленні ренесансних храмів та каплиць у Львові проаналізовано технологію виготовлення, композиційне рішення, їх колористичну гаму та виявлено основні особливості художньо-образного виразу.

Ключові слова: вітраж, композиція вітражу, колористичне вирішення, художньо-образний вираз.

Постановка проблеми

Вітражне мистецтво храмів та каплиць періоду Ренесансу займає особливе місце в образотворчій культурі Львова. Особливу увагу привертають сюжетні вітражі львівських сакральних споруд, які вражають своєю естетикою, композицією, колористикою та художньо-образним виразом. У львівських ренесансних сакральних спорудах віконні вітражі з чіткою християнською символікою богословського змісту органічно поєднуються з архітектонікою храму чи каплиці, справляючи могутнє враження на відвідувача. Вітражі у храмах Львова мають високу художню цінність й відносяться до монументальної спадщини України. Вітраж як вид мистецтва сформувався в VI–VII ст. Вітражне мистецтво в Україні відоме з XVI–XVIII ст. Варто зазначити, що ренесансні вітражі не збереглися до наших днів, усі вітражі львівських сакральних споруд виконані у XIX – початку XX ст. На сьогодні дослідження вітражів львівських ренесансних сакральних споруд стає надзвичайно актуальним.

Мета статті

Розглянути вітражі сакральних споруд Львова періоду Ренесансу. Проаналізувати їх композиційне вирішення та колористичну гаму, розкрити основні особливості художньо-образного виразу. Показати роль вітражного сакрального мистецтва в образотворчій культурі Львова.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Про оздоблення львівських ренесансних храмів написано доволі багато праць. В переважній більшості у працях дослідників висвітлюється архітектурно-мистецький вистрій ренесансних споруд. Окремі аспекти дослідження вітражів розкриті у працях В. Чегусової, А. Проніна, Г. Тищенко, М. Голубця, П. Жолтовського, В. Овсійчука, І. Свенціцького, М. Драгана. У монографії «Світ вітражів. Двотисячна історія вітражу в 500 кольорових світлинах» розкрито еволюцію

розвитку вітражів у європейських країнах від початку виникнення листового скла до появи сюжетних вітражних вікон. Ґрунтовні праці присвячені вітражам П.Холодного в Успенському соборі у Львові на вул. Підвальній Р. Грималюк (Грималюк, 1996) та І. Гах (Гах, 2006), де наголошувалось на художніх особливостях, збереженні та реставрації старих вітражів та проблемах розвитку Галицького церковного вітражного мистецтва. Однак, з метою збереження унікальних високохудожніх монументально-декоративних творів мистецтва ренесансних храмових споруд Львова, доцільно провести ґрунтовні дослідження у всіх аспектах вітражного мистецтва.

Виклад основного матеріалу

Вітраж (франц. vitrage, від лат. vitrum) – вид монументально-декоративного мистецтва або сюжетна композиція із кольорового скла або іншого матеріалу, який пропускає світло. Вітраж монтується на металевому каркасі зі шматків скла (кольорового, із офактуреною гравіровкою, травленням і т. п. поверхнею, пофарбованого спеціальними фарбами) за допомогою свинцевої або пластмасової стрічки, яка заповнює шви між ними (Мардер, 1995). Вітражі – це особливий вид монументально-декоративного мистецтва з характерними особливостями художньо-образного виразу. Найбільшого розквіту мистецтво вітражу досягнуло в сакральній архітектурі готики в Західноєвропейських країнах (Франція, Англія, Австрія, Німеччина, Польща). Вітражі сприймалися людиною як божественне світло, щось неземне, що сприяло піднесеному стану духу. Інтер'єри храмів, каплиць оздоблювались вишуканими вітражними сюжетними композиціями на історичну й релігійну тематику, вітражні вікна ставали живими ілюстраціями біблійних сюжетів і текстів. У храмових інтер'єрах використовувалися також орнаментальні вітражні композиції, які виступали як засоби проникнення у приміщення денного світла і водночас були своєрідними художньо-декоративними акцентами в інтер'єрі храму. Головну роль в орнаменті відігравав синій і червоний колір, а у фігурах Святих була більш широка гама кольорів: жовтий, зелений, фіолетовий, білий. У витягнутих вікнах фігури часто деформувалися, були видовженими, згодом пропорції фігур вдосконалюються, застосовується багата орнаментика. Однак внаслідок столітньої війни у XVII–XVIII ст. вітражне мистецтво у Європі занепадає.

У період Ренесансу змінюються традиційні технології виконання вітражів, відбувається процес модернізації, насамперед стосується фарбуючих речовин. Застосування срібної протрави дало можливість наносити більш насичені тони на поверхню скла. Завдяки тонкому шару срібного розчину появилася нова гама нових відтінків: від яскраво-жовтого до темно-оранжевого. Нові технології травлення, розписи непрозорою емаллю по всій площині скла дозволили досягти кращих візуальних ефектів, хоч традиційне кольорове скло залишається в основі технології. Із західної традиції храмове вітражне мистецтво запозичується Україною.

У Львові зосереджено найбільше ренесансних сакральних споруд, оздоблених вітражами на релігійну тематику, серед яких комплекс Успенського собору з каплицею Трьох Святителів, монастирський храм бенедиктином, монастирський храм кларисок, костел домініканок, Вірменська церква св. Хреста, храм св. Лазаря, каплиця кампіанів, каплиця Боїмів, монастирський храм бернардинців.

В Успенській церкві у вівтарі виконано цілий вітражний ансамбль, який складався з трьох віконних вітражів (рис. 1). Вітражі Успенської церкви у Львові виконано за проєктом українського талановитого художника П. Холодного у сецесійному стилі. Для виконання вітражів були запрошені професійні художники краківської фірми Г. Желенського, які виконували їх у три етапи й змонтували в 1926–1927 рр. Особливістю вітражів Успенської церкви є використання у виготовленні півтонованого листового скла, що дало можливість продемонструвати тональні нюанси скла, а всі деталі, зокрема одяг, атрибутика, виконано за допомогою травлення катаного скла двох і трьох різнокольорових шарів. Ці вітражі характеризуються простотою композиції, де лінійно змодельова-

ні деталі обличчя ледь відтініним вохристим чи сірим кольором за допомогою спайки та з темнішими контурами металевих з'єднань надають величавості Святим. Витончені фігури Богородиці та Архангелів мають гармонійні правильні пропорції з контурно відділеними складками драпіровок. Ще одна особливість трактування вітварних віконних вітражів є застосування скляної фарби при виконанні рисунку рук і облич Архангелів та Богородиці, що добре гармонізує з напівтонованим склом і демонструє високу майстерність художника. Із впевненістю можна стверджувати, що в майстерному виконанні вітражних композицій Успенської церкви стосовано нові найпрогресивніші технології для досягнення кінцевого результату (Голубець, 1926).

У 1936 р. було виконано ще три віконні вітражні багатофігурні композиції: св. Антоній і Феодосій Печерський, св. Володимир і Ольга та почесні добродії церкви в наві у південних вікнах Успенської церкви. Вітражні композиції виконані художниками краківської фірми Г. Желенського за тією ж технологією що й вітварні вітражі.



Рис. 1. Ансамбль вітражів біля вітарів Успенської церкви у Львові



Рис. 2. Вітражі у наві церкви Успення Богородиці у Львові

Усі вітражні композиції П. Холодного в Успенській церкві відзначаються лаконічністю, простою і водночас монументальною вишуканою композицією, правильними пропорціями фігур і живописною кольоровою гамою, на відміну від помпезно оздоблених вітражів львівських костелів (Грималюк, 1996).

Каплиця Трьох Святителів оздоблена високо розміщеними досить простими вітражними півкруглими вікнами з розписаною рослинною орнаментальною композицією та високо розміщеними віконцями з церковною атрибутикою (рис. 3).

Монастирський храм кларисок оздоблений мозаїчним вітражем, який зберігся до наших днів (Грималюк, 1996). Каплиця Боїмів акцентована трьома круглими вітражними вікнами з геометричним орнаментом: одним вікном на головному західному фасаді та двома на фасаді з боку площі Ринок.



Рис. 3. Вітражі каплиці Трьох Святителів



Рис. 4. Вітражі Вірменського собору (старе фот, існуючий вигляд)



Рис. 5. Відновлений вітраж св. Павла у південному вікні та вітраж у куполі собору (фото О. Коханевич)

Своєрідне трактування вітражних віконних композицій спостерігаємо в Успенському Вірменському соборі, виконані в 1902 р. при перебудові храму. Шість віконних вітражів виконано за проектом варшавського художника Яна Генрика Розена. Спочатку в 1926–1927 рр. було викона-

но чотири вітражні композиції для вікон у наві храму, згодом ще два вітражі – над вівтарем. Усі вітражі за тематикою близькі до розписів храму, де майстерно вкомпоновані сюжетні сцени поєднані з геометричними та рослинними орнаментами у цілісну композицію, створювали неповторне враження. Пофарбування вітражів було виконано за середньовічною технікою. Над вівтарем у двох вікнах було зображено постаті св. Августина, від якого залишилося кілька уламків скла і св. Павла. У вікнах південної стіни розміщувалися “Містерія поклоніння невидимому Богу” та вітраж із зображенням родоvodu Ісуса Христа у вигляді дерева Єссея., від якого збереглися фрагменти, присвячені Матері Божій та фрагмент св. Івана Хрестителя, оточеного сценами з його життя. У північній стіні був вітраж, що зображав події львівських вірмен, який не зберігся. За старими фотографіями відновленням вітражів взявся львівський майсер – вітражист Анатолій Чобітько, а з 2001 р. долучився Аркадіуш Мацей, а також майстерня Евеліни і Роберта Кендзелевських (рис. 4). На сьогоднішній день відреставрований вітраж св. Павла, який розмістили у південному вікні собору та вітраж у куполі храму (рис. 5). Для вітражів Вірменської церкви характерна монументальна декоративність, сюжетне зображення у перспективі, в орнаментальному обрамленні, спокійна тепла колористична гама.

Аналізуючи вітражі львівських храмових споруд як вид монументально-декоративного мистецтва, можна стверджувати, що на процес формування церковного віражного мистецтва у Львові XIX – початку XX ст. мали вплив як українські традиційні технології виготовлення, так і європейські культурні чинники, зокрема, художня мова, композиція і колористична гама, технології виконання, виконавці-художники, запрошені із західноєвропейських майстерень (Австрія, Німеччина, Польща), хоч виробництво листового скла відоме в Україні ще з княжих часів III–IX ст. (Гах, 2006), а на території Галичини церковні вітражі існували у XV–XVI ст. (Гах, 2006), про що свідчить збірка вітражних віконних ікон Національного музею у Львові.

Висновки

Отже, підсумовуючи вище сказане можна стверджувати, що всі вітражні сюжетні композиції львівських ренесансних храмових споруд, виконані за прогресивними технологіями, вражають своєю естетикою, композицією, колористикою та художньо-образним виразом. Ренесансних вітражів не збереглось. Усі практично вітражі львівських храмових споруд виконано в XIX – початку XX ст., на процес формування яких мали вплив як традиційне вітражне мистецтво, так і європейське мистецтво, що широко було розповсюджене у країнах Західної та Центральної Європи. Вони є високомистецькими декоративними творами й відносяться до надбання мистецької спадщини України, мають високу мистецьку й художню цінність.

Бібліографія

- Мардер А. П., 1995. Архітектура: короткий словник-довідник / А. П. Мардер, Ю. М. Євреїнов, О. А. Пламеницька та ін.; за заг. ред. А. П. Мардера. К.: Будівельник. 335 с.: іл.
- Грималюк Р. М., 1996. Вітражі Львова другої половини XIX – початку XX сторіч: автореферат дис. канд. мистецтвознавства. Львів.
- Голубець М., 1926. Українське мистецтво. – 25 с.
- Гах І. С., 2006. Храмівий вітраж Галичини кінця XIX – початку XX ст.: західноєвропейський контекст (становлення, художні особливості, проблеми реставрації) / автореферат дис. канд. мистецтвознавства. Львів.

References

- Marder A. P., 1995. Architecture: Short dictionary / A. P. Marder, Yu. M. Yevreyinov, O. A. Plamenyts'ka, etc. ; .K. : Budivelnik. 335 s.: ill.
- Hrymalyuk R. M., 1996. Stained-glass windows of Lviv in the second half of the XIX – beginning of the XX centuries: abstract of the dissertation of the candidate of art history. Lviv.
- Holubets' M., 1926. Ukrainian art. 25 s.

Hakh I. S. 2006. Temple stained glass of Galicia in the late XIX – early XX centuries: Western European context (formation, artistic features, problems of restoration): abstract of the dissertation of the Candidate of Art History. Lviv.

Bogdan Zadorozhny

Lviv Polytechnic National University,
assistant of the Department of Design and Fundamentals of Architecture
e-mail: bogdan.zadorozhnyy@ukr.net
orcid: 0000-0002-1537-6428

THE ART OF STAINED GLASS IN THE ARCHITECTURE OF TEMPLE BUILDINGS OF THE RENAISSANCE PERIOD IN LVIV

© Zadorozhny B., 2021

The stained glass art of temples and chapels of the Renaissance period occupies a special place in the fine arts of Lviv. Special attention is drawn to the stained glass windows of Lviv's sacred buildings, which impress with their aesthetics, composition, colours, and artistic expressiveness. In the process of studying stained glass windows in the decoration of Renaissance churches and chapels in Lviv, the manufacturing technology, compositional solution, their colour scheme were analyzed and the main features of their artistic and figurative expression were revealed. Renaissance stained glass windows have not survived, all stained glass windows of Lviv temple buildings were made in the XIX – early XX centuries. The stained glass compositions of the Church of the Assumption are marked by a simple and at the same time refined composition and picturesque colours in light tones in contrast to the Gothic patterns. Ornamental stained glass compositions were used in the interiors of the chapels. Ukrainian artists of monumental art used the latest progressive technologies of making stained glass. Professional foreign artists - connoisseurs of stained glass art – were invited to make stained glass window compositions of Lviv Renaissance temple buildings. All stained glass windows of Lviv's sacred buildings are highly artistic decorative works and belong to Ukrainian artistic heritage.

Keywords: stained glass, stained glass composition, colour solution, artistic expression.